

Nagy Krisztina

A szikvizes

Budapest

Plusz + Könyvek

MesterségTár 1.

Sorozatszerkesztő:
SZÜLOVSKY János

Készült a Vidékfejlesztési Minisztérium Hungarikum pályázata (HUNG-2013) támogatásával
Támogatási szerződés száma: 978-3/2014/NAKVI

A borító Nagy Krisztina fényképe felhasználásával készült

Lektorálta:
Kiss Imre

© NAGY Krisztina, 2014

Szerkesztette:
SZÜLOVSKY János

ISSN 2064-7085
ISBN 978-963-8257-07-9

Kiadó: Plusz Könyvek (SzuloPress Bt.)
1141 Budapest, Gödöllői utca 115/A
Felelős kiadó: SZÜLOVSKY János

Nyomdai munkálatok:
Ook-Press Kft.
Felelős vezető:
SZATHMÁRY Attila

Tartalom

MesterségTár, No.1. (Szulovszky János) / 7

Bevezetés / 9

Ki találta fel a szódavízet? / 11

Külföldi kezdetek / 12

Jedlik Ányos / 14

A táplálkozáskultúra változása

a 19. század második felében / 19

A szódavíz elterjedése és beépülése a fogyasztásba / 20

Borvíz és szódavíz / 20

A szódavíz és az egészség / 22

Szódavíz szörppel / 23

Szódavíz borral / 24

Hazai kezdetek: gyógyszerészek

és nagyvállalkozók (1852-1920) / 27

„Övrendszabályok megtartása rendeltetik el” / 30

Szakmai közélet / 32

A mesterség „háttérpara” / 35

Gépgyártás / 36

Szénsavgyártás / 38

Üveggyártás / 39

Egyéb segédiparágak / 40

A kisipar a két világháború között / 41

Politika, konkurencia / 43

Fenyegető nehézségek / 43

Első lépések a szakképzés felé / 46

A megmérettetés évei (1950-1990) / 47

Napjaink szikvize / 53

Szakképzés / 55

Az ipartestület / 55

Üzletmenet / 57

Üzem és technológia / 58

A víz / 59

A szénsav / 59

Telítő (szaturáló) és töltőgépek / 60

Palackok / 62

A vevőkör / 62

Az áru útja a vásárlókhoz / 63

Szódavíz, fröccs, szépirodalom / 65

Receptek, szódára / 71

Igazi fröccsök borral, szódával / 71

Egyéb „fröccsök” / 71

Italok szódával / 72

Ételek szódával / 73

Házi praktikák / 73

Kislexikon / 75

Fontosabb irodalom / 77

MesterségTár, No. 1.

A régi latin mondás szerint minden könyvnek megvan a maga sorsa. Úgy vélem, e kötetnek tanulságos az előtörténete is.

Kicsit messziről kell kezdenem. 1971-ben 33 szakember arról tanácskozott Nagyvácszonyban, hogy miként lehetne a kézműves örökség múltjával foglalkozó kutatásaikat egységesebben, szervezettebben, összefogottabb és komplex módon végezniük. E tanácskozást újabbak követték. Nagyszabású, közös feladatokat tűztek ki maguk elé.¹ Ezek zömét rövid idő alatt meg is valósították, s e munkaközösség, amelyet 1975-től az MTA VEAB Kézművesipar-történeti Munkabizottságaként emlegettek, igen hamar nemzetközi ismertségre és elismertségre tett szert.² Az első két évtizedben az intenzív együttműködéshez az intézményi háttérrel a szocializmus időszakának talán legkiemelkedőbb tudományos-kulturális menedzsere, Éri István (1929–2009) biztosította: előbb a Veszprém Megyei Múzeumok, illetve a Múzeumi Restauratori és Módszertani Központ igazgatójaként, utóbb pedig a Központi Múzeumi Igazgatóság igazgató-helyetteseként. A nyugdíjazása után támogató háttérintézmény nélkül maradt e kollektíva. Az 1990-es években előbb Domonkos Ottó, majd Dóka Klára (1944–2012) áldozatos elnöki feladatvállalásának köszönhetően működött tovább a Munkabizottság. A 2000-ben esedékes tisztújítás során felvetődött a megszűnés lehetősége is.

E sorok írója előbb titkáráként, majd 2002-től elnökeként törekszik e nagy múltú szakmai testület kollektív munkája számára a lehetőségeket megteremteni, az első pillanattól arra törekedve, hogy az elmúlt évtizedek során felhalmozott akadémiai szintű tudást hasznosítani lehessen a társadalmunk előtt álló feladatok megoldásában. Ennek jegyében 2002-ben együttműködési szerződés született a Nemzeti Szakképzési Intézettel. Rövid időn belül a közös kiadványként útjára bocsátott Ipartörténeti Könyvtárnak két kötete látott napvilágot.³ Az együttműködés azonban torzó maradt, mert az addigi főigazgató, Köpeczi Bócz Tamás helyébe 2003-ban kinevezett új vezető elszabotálta az együttműködést.

Nem adtuk fel. A partnerkeresés hol több, hol kevesebb sikerrel járt. A Magyar Kereskedelmi és Iparkamarával egy magyar és egy angol nyelvű reprezentatív összegzést eredményezett.⁴ Mivel meggyőződésünk, hogy a kézműves kulturális örökség hasznos segítséget nyújthat jónéhány aktuális probléma orvoslásában,

¹ Vö. pl.: NAGYBÁKAY Péter: Veszprém és a kézművesipartörténeti kutatások. In: *Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei* 19–20. (1994) 503–518.; DÓKA Klára: Kézművesipartörténeti kutatások. In: *Magyar Múzeumok* 1998. 2. szám 9–10.; ÉRI István: A Kézművesipartörténeti Munkabizottság előtörténete. In: Szulovszky János (szerk.): *Harminc év számvetése. X. Kézművesipartörténeti Szimpózium (Budapest, 2001. október 29–30.)*. (Ipartörténeti Könyvtár 2.) Budapest, NSZI, 2002. 10–11.

² Az első elismerést a nemzetközi viszonylatban is úttörő módon, a céhes kézművesség forrásanyagának számítástechnikai eszközök igénybevételével megvalósított feltárása vívta ki. Ld.: ÉRI István – NAGY Lajos – NAGYBÁKAY Péter (szerk.): *A magyarországi céhes kézművesipar forrásanyagának katasztere I-II*. Budapest, 1975–1976.

³ DOMONKOS Ottó: *A magyarországi mesterlegények közép-európai kapcsolatai és szokásai a XV–XIX. században*. (Ipartörténeti Könyvtár 1.) Budapest, NSZI, 2002.; Szulovszky János (szerk.): *Harminc év számvetése. X. Kézművesipartörténeti Szimpózium. (Budapest, 2001. október 29–30.)* (Ipartörténeti Könyvtár 2.) Budapest, NSZI, 2002.

⁴ SZULOVSKY János (szerk.): *A magyar kézművesipar története*. Budapest, MKIK, 2005.; SZULOVSKY J. (ed.): *The History of Handicraft in Hungary*. Budapest, Hungarian Chamber of Commerce and Industry, 2012.

⁵ SZULOVSKY János: Hogyan tovább? Feladatok, lehetőségek és perspektívák. In: Szulovszky J. (szerk.): *X. Kézművesipar-történeti Szimpózium (Budapest, 2001. október 29–30.)* (Ipartörténeti Könyvtár 2.) Budapest: Nemzeti Szakképzési Intézet, 2002. 39–42.; Uő.: Kiaknázatlan források és lehetőségek a kézművesiparok kutatásában. *Néprajzi Értesítő*, LXXXVIII. 2006. 9–38.; Uő.: A Digitális Célhádától a Technológiai Tudás Táráig. A kézműves örökség megőrzése a 21. század eszközeivel: vágy vagy realitás? In: Márkusné Vörös Hajnalka (szerk.): *Célhádától az adatbázisig. Új utak és eredmények az ipartörténet kutatásában.* (A Veszprém Megyei Levéltár kiadványai 26.) Veszprém, 2012. 15–24. Összegzően: SZULOVSKY János: *A kézműves örökség, mint stratégiai eszköz. Feladatok és lehetőségek.* Budapest, Plusz Könyvek, 2010. – E röpirat interneten is elérhető a Kárpát-medence kézműves öröksége honlapjának Szakmatörténeti Elektronikus Könyvtárában: http://iparmuzeum.hu/kepek/szakmatorteneti_elektronikus_konyvtar/szulovszky_kezmuves_orokseg.pdf

számos tervezetet dolgoztunk ki ennek érdekében.⁵ Az egyik ilyen a 2009 júniusában megfogalmazott *MesterségTár* koncepciója volt:

„A könyvsorozat arra vállalkozik, hogy részben még ma is művelt kézműves mesterségek (pl. ács, szabó, könyvkötő) hazai történetét és tevékenységi körét ismertesse, részben pedig olyan hajdan gyakorolt foglalkozások múltját, termékeit és alapvető technológiáját mutassa be, amelyek tradicionális tudásanyaga napjainkban is hasznosítható, illetve továbbgondolásra érdemes megoldásokkal szolgálhat (pl. szappanos, molnár). Mindez a kézműves kulturális örökség ápolásán, illetve az e témakör iránt elkötelezett nagyközönség kiszolgálásán túlmenően azt a célt is szolgálja, hogy egyrészt a pályaválasztás előtt állók érdeklődését felkeltse e mesterségek iránt, másrészt a mostani szakmunkástanulók és a már gyakorló iparosok szakmai öntudatát erősítse foglalkozásuk gazdag és értékkeremtő múltjának a dokumentálásával”. Egy könyvkiadóval meg is állapodtunk. A felkért szerzők között nagy nevű szakmai tekintélyek, már bizonyított szakemberek és a pályájuk elején álló kutatók egyaránt voltak. A szikvizes mesterségről írt alapos szakdolgozata alapján az utóbbi kategóriát Nagy Krisztina képviselte. Mire azonban néhány hónap múlva elkészültek az első kéziratok (a szikvizes mellett Méri Edina: kékfestő, Selmeczi Kovács Attila: gyertyaöntő, Szonda István: csizmadia és cipész), a számításokat keresztülhúzta a gazdasági válság, amire hivatkozva a kiadó végül elállt e könyvsorozat kiadásától.

Arra, hogy a kézműves kulturális örökségnek milyen ösztönző és hatóereje van, az egyik legjobb példa éppen a jelen kötet szerzője. Amikor 1994-ben közepes eredménnyel elvégezte a gimnáziumot, még ő maga sem gondolta, hogy valaha egyetemi tanulmányokat fog folytatni. Előbb kitanulta a könyvkötő szakmát, majd elvégezve egy szakirányú tanfolyamot, évekig mozigépészként dolgozott. Azután elsajátította a fazekas mesterség fogásait. A szerzett ismereteit 2002-ben a Kresz Mária Alapítvány mesterkurzusán csiszolta tovább. Itt, illetve a *Hagyományok Háza* rendezvényein Csopor István kerámiaművészegről tartott előadásai keltették fel benne az olthatatlan vágyat a kézműves örökség mélyebb megismerésére. Így hát elővette régi gimnáziumi tankönyveit, és lelkiismeretesen készült az egyetemi felvételire. Sikerral járt. Az ELTE BTK magyar–néprajz szakán 2011-ben kapott diplomát. Ezt követően ösztöndíjjal felvételt nyert az ELTE Történelemtudományi Doktori Iskola Európai Etnológia Doktori Programjára, melynek jelenleg utolsó éves doktorandusz hallgatója, disszertációja témája a magyar késművesség története és néprajza.

Amikor a Vidékfejlesztési Minisztérium 2013 őszén első ízben meghirdette a nemzeti értékek és hungarikumok népszerűsítése támogatására a pályázatát, tehát már egy évek óta kész kézirat állt kiadásra várva. A Csipkerózsika álmából felébresztett *MesterségTár* könyvsorozatnak így lett az első kötete *A szikvizes*. Úgy vélem, e mű messzemenően betölti azt a küldetést, amelyet öt esztendővel ezelőtt a *MesterségTár* koncepciója célkitűzésként megfogalmazott. Csak remélni lehet, hogy e könyv talán felkelti az érdeklődést és az igényt a többi mesterség múltjának-jelenének ehhez hasonlóan igényes és olvasmányos bemutatására. Mindenesetre jómagam bízom a folytatásban. Már csak azért is, mert még jó néhány olyan szakma van, amelyik portékái révén méltán kerülhetne be nemcsak a *Magyar Értéktárba*, hanem akár a *Hungarikumok Gyűjteményébe* is.

Hálás köszönet mindazoknak, akik hozzájárultak e kötet megjelenéséhez.

Szulovszky János